

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-14>

УДК 159.92

Людмила ДОЦЕНКО

кандидат психологічних наук, доцент,

Київський національний лінгвістичний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5004-0471>

e-mail: ludmyla.dotsenko@knu.edu.ua

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРЕАТИВНОСТІ ТА КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття присвячена проблемі розвитку креативності та комунікативних умінь майбутніх психологів, що складає основу для формування їх соціокультурної компетентності у процесі професійної підготовки. Описано результати емпіричного дослідження взаємозв'язку креативності з комунікативними вміннями здобувачів вищої освіти. Проаналізовано результати діагностики креативності, а також рівня розвитку комунікативних умінь майбутніх психологів.

Ключові слова: креативність, продуктивність, гнучкість, оригінальність, комунікативні вміння, компетентний стиль, агресивний стиль, залежний стиль, майбутні психологи.

Liudmyla DOTSENKO

Kyiv National Linguistic University

RELATIONSHIP OF CREATIVITY AND COMMUNICATION SKILLS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article is devoted to the problem of the development creativity and communication skills of future psychologists, which forms the basis for the formation of their sociocultural competence in the process of professional training. In the article, creativity is considered in two directions. The first direction assumes the presence of intellectual prerequisites for creativity, the second - a personal approach characterized by special attention to emotional and motivational factors.

The results of an empirical study of the relationship between creativity and communicative abilities of students of higher education are described.

The results of diagnostics of the level of development of creativity and communication skills of future psychologists were analyzed. It was found that more than half of the respondents have a high level of communication skills development and an average level of creativity development.

Negative correlations were established between aggressive communication style and originality, dependent communication style, originality and flexibility.

Established relationships between the criteria of creativity and communication skills make it possible to state the fact that they mutually reinforce each other. A high level of creativity helps psychologists find innovative approaches to solving client problems, and developed communication skills contribute to the effective transfer of these ideas. Established connections emphasize the importance of developing constructive communication strategies, independence and self-confidence to increase the level of creativity of future psychologists.

The results of the empirical study indicate that the development of creativity and communication skills of future psychologists will help to cope more effectively with professional

challenges, to be more flexible and adaptable to different situations of communication with clients.

Keywords: *creativity, productivity, flexibility, originality, communication skills, competent style, aggressive style, dependent style, future psychologists.*

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасне українське суспільство вимагає від громадян активної життєвої позиції, творчого підходу до розв'язання проблем та добре розвинених комунікативно-організаційних умінь. Особливої актуальності ця проблема набуває у професійній діяльності психолога, адже саме цей фахівець часто виступає взірцем у системі взаємодії «психолог-клієнт». Останнім часом особлива увага дослідників зосереджена на ролі творчих передумов у професійному спілкуванні та активізації професійно-комунікативних здібностей психологів. Нині освіта епохи інформаційних технологій, акцентує увагу на формуванні креативної особистості, яка володіє якостями, що дозволяють займатись винахідництвом, здійснювати відкриття, оригінально вирішувати завдання, бачити протиріччя, творити своє власне життя. Зокрема, одне з найважливіших завдань практичного психолога полягає в тому, щоб допомогти людині скористатися її власними творчими можливостями для вирішення поставлених завдань і досягнення цілей.

Сучасні заклади вищої освіти орієнтовані на створення умов для реалізації потенційної креативності майбутнього фахівця і для розвитку його комунікативних навичок. Виклики сьогодення вимагають від практичного психолога не лише успішного навчання та набуття фахових компетенцій, хоча їх значення відіграє важливу роль у формуванні фахівця з психології, але й реалізації творчого підходу до налагодження комунікації з клієнтом, встановлення психологічного контакту та побудови стратегій розв'язання проблемних ситуацій. Розуміння взаємозв'язку між креативністю та комунікативними здібностями сприятиме формуванню програм та вибору методів професійної підготовки майбутніх психологів.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблема вивчення креативності психолога як професійно-значущої якості представлена у роботах зарубіжних вчених: М. Махоні, Л. Бечтолд, Е. Вернер, Р. Кеттел, Дж. Древал. Українські дослідники Т. Розова, І. Чернева, П. Яськів, К. Єрмоленко, М. Саврасов, К. Мартинова, Я. Фашевський розглядали креативність як чинник розвитку професійних здібностей майбутніх психологів. Комунікативна

компетентність майбутніх психологів досліджувалася Л. Долинською, Н. Чепелевою, Л. Уманець, Г. Луцик, Т. Пономаренко та ін.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у висвітленні результатів емпіричного дослідження взаємозв'язку креативності та комунікативних умінь майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу

У психологічній літературі існує два основні підходи до визначення поняття «креативності». Представники першого підходу Дж. Гілфорд, П. Торранс, Е. Де Боно, наголошують на інтелектуальних передумовах креативності. Їх дослідження пов'язані зі встановленням залежності між креативністю та інтелектом й орієнтуються на вимір пізнавальних процесів та їх зв'язку з креативністю.

Інший напрям представляють роботи А. Маслоу, К. Роджерса, Р. Кеттела, які розглядають креативність як особистісну якість й особливу увагу приділяють особистісним і мотиваційним рисам творчої особистості.

Аналізуючи проблему креативності, Т. Розова виділяє два типи поглядів на означений феномен: 1) це здатність особистості різноманітними способами доповнювати недостатню інформацію; 2) це здатність особистості орієнтуватися в хаотичній інформації, систематизувати та впорядковувати її [8, с. 36].

Дослідження вербальної та невербальної креативності здобувачів вищої освіти, проведене М. Саврасовим, К. Мартиною та Я. Фашевським доводить, що на початку навчання у вищій школі майбутнього психолога загалом рівень розвитку образної креативності переважає над рівнем вербальної креативності. Наприкінці навчання у виші відбувається узгодження у рівні розвитку всіх параметрів креативності, і студентам-психологам найбільш притаманне поєднання помірно-високих показників як вербальної, так і невербальної креативності [8, с. 58].

У результаті вивчення соціальної креативності майбутніх психологів К. Єрмоленко було встановлено, що розвинена соціальна креативність у поєднанні з високою вербальною креативністю здатна у перспективі виводити креативну підсистему психіки майбутнього психолога на якісно новий рівень – рівень міжособистісної креативної комунікації, креативної інтеракції та креативної соціальної перцепції [4, с. 51].

Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх психологів вже довгий час є актуальною темою для українських досліджень, проте нині все більше уваги приділяється саме інтерактивним технологіям, які містять творчу складову: вправи на розвиток ораторського мистецтва [1], дискусія [2], обговорення конкретних ситуацій [3], моделювання та рольові ігри [5], онлайн-марафон [7] тощо.

У комунікативній діяльності креативність виступає як здатність особистості до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, а також усвідомлення і розвитку свого досвіду, який виявляється у швидкості, точності, гнучкості, оригінальності мислення, багатій уяві, схильності до високих естетичних цінностей, ступеню деталізації проблеми і дає особистості можливість, з одного боку, знаходити ефективні рішення і способи комунікативної поведінки у нових ситуаціях, а з іншого, переборювати стереотипність мислення і поведінки у звичних ситуаціях, створювати у них нові, оригінальні рішення. Наявність такої характеристики в особистості робить її більш здатною швидко та ефективно адаптуватися у ситуаціях, що змінюються, а також сприяє процесу самовираження.

Дослідження взаємозв'язку креативності та комунікативних умінь майбутніх психологів проводилося у Київському національному лінгвістичному університеті. У дослідженні приймали участь 50 здобувачів першого курсу денної форми навчання спеціальності 053 Психологія.

Для діагностики рівня розвитку комунікативних умінь майбутніх психологів було використано «Тест комунікативних умінь» Л. Міхельсона (адаптація Ю. Гільбуха) [6]. У результаті проведення даної методики було встановлено, що 14% респондентів (7 осіб) мають залежний стиль спілкування, 66% (33 особи) – компетентний, а 20% (10 осіб) мають агресивний стиль спілкування (рис. 1).

Більше половини респондентів продемонстрували високий рівень розвитку комунікативних умінь на рівні компетентності (партнерства). Вони з повагою ставляться до співрозмовника, уміють слухати, налаштовані на співпрацю у розв'язанні поставлених завдань.

Здобувачі освіти, які мають залежний стиль спілкування характеризуються поступливістю у комунікації, їм складно відмовити співрозмовнику або висловити власну думку. Вони демонструють готовність у психологічному консультуванні іти «за клієнтом», проте їм буде складно захистити власні кордони.

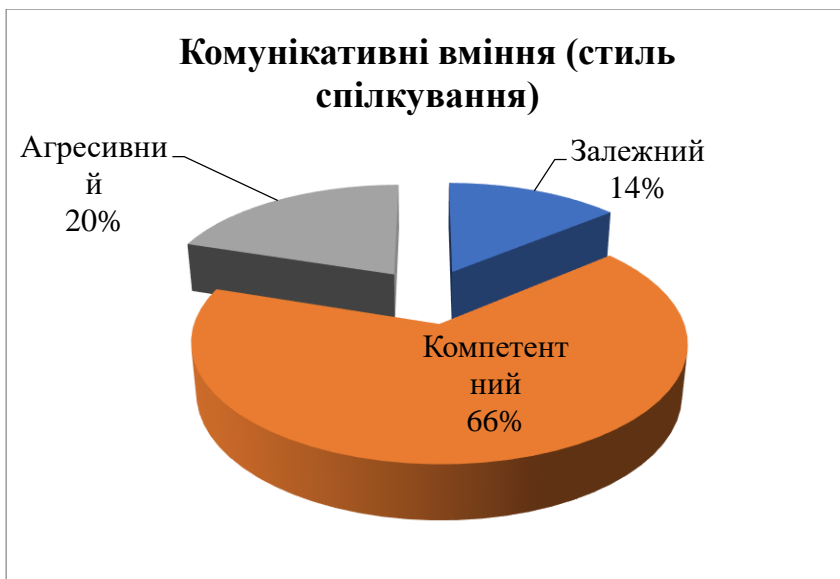

Рис. 1. Розподіл показників комунікативних умінь здобувачів психологічної освіти за методикою Л. Міхельсона (адаптація Ю. Гільбуха), (у %)

Респонденти з агресивним стилем спілкування не виявляють інтересу до співрозмовника, критикують поведінку інших, можуть грубо відреагувати на провокуючу поведінку, що говорить про їх неготовність до професійної комунікації, адже психолог повинен вміти спілкуватися з різними людьми і при цьому не виходити зі стану рівноваги.

З метою дослідження рівня розвитку креативності майбутніх психологів було використано «Тест креативності» П. Торренса [9]. За результатами методики було встановлено, що 14% респондентів (7 осіб) мають низький рівень розвитку креативності, 74% (37 осіб) - середній і 12% (6 осіб) високий рівень розвитку креативності (рис. 2).

Переважна більшість здобувачів мають середній рівень розвитку креативності та продемонстрували високу продуктивність праці, тоді як здобувачі з високими та низькими показниками креативності є більш гнучкими у створенні образів. Показники продуктивності свідчать про кількість ідей, які виникають за одиницю часу. Оригінальність виявляється у здатності генерувати «унікальні» ідеї, які значно відрізняються від типових відповідей. Гнучкість вирізняється числом різних категорій відповідей.

Рис. 2. Розподіл показників креативності здобувачів психологічної освіти за методикою П. Торренса, (у %)

Високий рівень креативності майбутніх психологів не лише дозволяє бачити багатовекторність шляхів розв'язання проблеми та супроводжувати процес життєтворчості клієнта, а також впливає на здатність працювати у мінливих кризових умовах воєнного часу, сприяє саморозкриттю, саморозвитку та самоактуалізації.

Для виявлення взаємозв'язку креативності та комунікативних умінь майбутніх психологів нами був використаний кореляційний аналіз із використанням критерію Пірсона.

Установлений негативний кореляційний зв'язок між агресивним стилем спілкування та оригінальністю ($r = -0,349$; $p \leq 0,05$). Це можна пояснити тим, що агресивна комунікація виступає бар'єром для творчого мислення і генерування оригінальних ідей. Агресивні психологи прагнуть до домінування та контролю, що часто супроводжується конформізмом клієнта і відмовою від оригінальних ідей, які не відповідають загальноприйнятим нормам.

Виявлено, що існує негативний кореляційний зв'язок між залежним стилем спілкування та оригінальністю ($r = -0,441$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що люди із залежним стилем спілкування можуть мати низьку самооцінку, що перешкоджає прояву креативності. Такі психологи можуть сумніватися у своїх здібностях і боятися пропонувати щось нове або нестандартне, побоюючись негативної реакції з боку клієнта.

Визначено, що існує негативний кореляційний зв'язок між залежним стилем спілкування та гнучкістю ($r = -0,279$; $p \leq 0,05$). Це можна трактувати як те, що залежність від думок і підтримки інших може бути перешкодою для розвитку здатності швидко адаптуватися до нових умов і приймати рішення у ситуації невизначеності. Залежний стиль спілкування психолога може обмежувати можливості для гнучкості його мислення, що спонукає його частіше звертатися до перевірених прийомів, а не шукати нових шляхів розв'язання проблем клієнта.

Встановлені зв'язки підкреслюють важливість розвитку конструктивних комунікативних стратегій, самостійності та впевненості у собі для підвищення рівня креативності майбутніх психологів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, результати проведеного емпіричного дослідження вказують на те, що більше половини здобувачів психологічної освіти мають високий рівень розвитку комунікативних умінь і середній рівень розвитку креативності. Було встановлено негативні кореляційні зв'язки між агресивним стилем спілкування та оригінальністю, залежним стилем спілкування, оригінальністю та гнучкістю. Встановлені взаємозв'язки між критеріями креативності та комунікативних умінь дозволяють констатувати той факт, що вони взаємопосилоють одне одного. Високий рівень креативності допомагає психологам знаходити інноваційні підходи до вирішення проблем клієнта, а розвинуті комунікативні вміння сприяють ефективному передаванню цих ідей.

Розвиток креативності та комунікативних умінь майбутніх психологів допоможе більш ефективно справлятися з професійними викликами, бути більш гнучкими та адаптивними до різних ситуацій спілкування з клієнтами.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні соціокультурних, особистісних і освітніх чинників розвитку креативності та комунікативних умінь здобувачів психологічної освіти.

Розробка вказаних напрямків досліджень сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх психологів та збільшить їх ефективність у професійній діяльності.

Література

1. Березка С., Кузнецова А. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх практичних психологів засобами тренінгової діяльності. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020. №1 (99). С. 343-348.
2. Доценко Л.В., Каряка І.В., Волошина О.О. Дискусія як метод розвитку комунікативної компетентності студентів практичних психологів *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*. 2020. Том. ІХ. Вип. 13. С. 98-106.
3. Дружиніна І., Хупавцева Н. До питання формування комунікативних умінь майбутніх психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. №2. С. 132-136.
4. Єрмоленко К.В. Психологічні закономірності соціальної креативності майбутніх психологів на стартовому етапі професійної підготовки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. Т. 2. С. 48-52
5. Луцик Г. Комунікативна компетентність майбутніх психологів в контексті підготовки до роботи зі схильними до девіантної поведінки підлітками. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. №181. С. 193-196. URL:<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4884> (дата звернення: 13.07.2024)
6. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Соціальні комунікації в управлінні» для студентів всіх спеціальностей заочної форми навчання / Укладач: О.М. Шеломовська. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. 40 с.
7. Пономаренко Т.І. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі: дис. доктор філософії спеціальності 053 Психологія. Київ. 2022. 277 с.
8. Саврасов М.В., Мартинова К.Д., Фащевський Я.О. Вербальна та невербальна креативність майбутнього психолога: структура та типологія. *Габітус*. 2023. Вип. 50. С. 58-62
9. Яншина Т. А. Психологічний супровід інтелектуального розвитку обдарованих: діагностика та розвиток особистісних якостей: посібник. Київ, 2013. 276 с.

References

1. Berezka S., Kuznetsova A. Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh praktychnykh psykholohiv zasobamy treninhovoi diialnosti. Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu. 2020. №1 (99). S. 343-348.
2. Dotsenko L.V., Kariaka I.V., Voloshyna O.O. Dyskusiia yak metod rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv praktychnykh psykholohiv Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. 2020. Tom. IKh. Vyp. 13. S. 98-106
3. Druzhynina I., Khupavtseva N. Do pytannia formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnykh psykholohiv. Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. 2016. №2. S. 132-136
4. Iermolenko K.V. Psykholohichni zakonomirnosti sotsialnoi kreatyvnosti maibutnykh psykholohiv na startovomu etapi profesiinoy pidhotovky. Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii. 2019. № 1. T. 2. S. 48-52
5. Lutsyk H. Komunikatyvna kompetentnist maibutnykh psykholohiv v konteksti pidhotovky do roboty zi skhlynymy do deviantnoi povedinky pidlitkamy. Scientific Collection «InterConf». 2023. №181. S. 193-196. URL:<https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4884> (data zvernennia: 13.07.2024)
6. Metodichni vkazivky do samostiinoy roboty z dystsypliny «Sotsialni komunikatsii v upravlinni» dla studentiv vsikh spetsialnostei zaochnoy formy navchannia / Ukladach: O.M. Shelomovska. Dniprodzerzhynsk: DDTU, 2015. 40 s.
7. Ponomarenko T.I. Psykholohichni chynnyky rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh psykholohiv u mediinomu prostori: dys. doktor filosofii spetsialnosti 053 Psykholohiia. Kyiv. 2022. 277 s.
8. Savrasov M.V., Martynova K.D., Fashchevskiy Ya.O. Verbalna ta neverbalna kreatyvnist maibutnoho psykholoha: struktura ta typolohiia. Habitus. 2023. Vyp. 50. S. 58-62
9. Ianshyna T. A. Psykholohichni suprovid intelektualnoho rozvytku obdarovanykh: diahnozyka ta rozvytok osobystisnykh yakoste: posibnyk. Kyiv, 2013. 276 s.